

پرديس بين الملل

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی
گروه آموزشی جغرافیا

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته مدیریت امور شهری

ارزیابی و مکان‌یابی فضای سبز شهری با تاکید بر اصول توسعه پایدار (نمونه موردی منطقه ۹ شهرداری مشهد)

استاد راهنما:

دکتر امید علی خوارزمی

استاد مشاور:

دکتر براتعلی خاکپور

نگارش:

سید جلال محمدی تبار

دی ماه ۱۳۹۲

اظہار نامہ

اینجانب سید جلال محمدی تبار دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته مدیریت امور شهری پردیس بین الملل دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده پایان نامه " ارزیابی و مکان‌یابی فضای سبز شهری با تاکید بر اصول توسعه پایدار (نمونه موردی منطقه ۹ شهرداری مشهد)" تحت راهنمایی استاد ارجمند جناب آقای دکتر امیدعلی خوارزمی متعهد می‌شوم:

- تحقیقات در این پایان‌نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
 - در استفاده از نتایج پژوهش‌های محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
 - مطالب مندرج در پایان‌نامه تا کنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
 - کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد و مقالات مستخرج با نام «دانشگاه فردوسی مشهد - پردیس بین الملل» و یا «Ferdowsi University of Mashhad – International Campus» به چاپ خواهد رسید.
 - حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان‌نامه تأثیر گذار بوده‌اند در مقالات مستخرج از رساله رعایت شده است.
 - در کلیه مراحل انجام این پایان‌نامه، در مواردی که از موجود زنده (یا بافت‌های آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
 - در کلیه مراحل انجام این پایان‌نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.
- امضاء دانشجو:

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم‌افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.
 - استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در پایان‌نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد.
- متن این صفحه نیز باید در ابتدای نسخه‌های تکثیر شده وجود داشته باشد.

با سپاس و قدردانی ؛

وظیفه خود می دانم از کلیه عزیزانی که در تدوین این پایان نامه به نوعی مرا یاری نموده اند تشکر و قدردانی هر چند کوچک بنمایم.

تشکر از استاد ارجمند، دانشمند و فرهیخته، جناب آقای دکتر خوارزمی استاد راهنمای عزیز که همواره مشوق من در کلیه مراحل انجام این پایان نامه بودند و با صبر و حوصله خود، زحمات بسیار زیادی در تدوین این پایان نامه متحمل شدند و همواره راهنمای راه پر فروغ علم بودند.

تشکر از جناب آقای دکتر خاکپور استاد مشاور محترم که راهنمایی ها و مشاوره خود را هیچ گاه از من دریغ ننمودند.

تشکر از دوستان و همکاران عزیز که در تمام مراحل تدوین و گردآوری مرا یاری کردند.

تقدیم به ؛

این روزها کمک کردن، از خود گذشتگی، حتی دیدن پیشرفت دیگران، شکل و شمایلش مثل قدیم نیست. این روزها آنقدر گرفتار روزمرگی هایمان هستیم که برای با هم بودن، خندیدن، حتی درک یکدیگر، باید از هم بگذریم.

می گویند قبل از اینکه پرواز کنی، هر چه قدر که می خواهی بترس، فکر کن، شک کن و پشیمان شو، اما وقتی پریدی اگر میانه راه پشیمان شوی دیگر بازنده هستی. باید پر باز کرد و بی ترس و دغدغه پرید تا اوج گرفت. چه لذتی دارد اگر هم پروازت، پر پروازت باشد.

این رساله بدون آرامش بخشیدن و بدون بودنت مکتوب نمی شد.

دوست داشتن ساده است اما باورش سخت

خانومم تو ساده باور کن که سخت دوستت دارم

تقدیم به تو

چکیده پایان نامه / رساله

نام و نام خانوادگی دانشجو: سید جلال محمدی تبار	شماره دانشجویی: ۹۰۶۳۸۰۹۱۸۸
استاد راهنمای اول: دکتر امیدعلی خوارزمی	استاد راهنمای دوم: -
استاد مشاور اول: دکتر براتعلی خاکپور	استاد مشاور دوم: -
گروه آموزشی: جغرافیا	رشته تحصیلی: جغرافیا
گرایش: مدیریت امور شهری	تاریخ دفاع: ۱۳۹۲/۱۲/۱۰
تعداد صفحات پایان نامه: ۱۶۰ صفحه	درجه ارزشیابی رساله/ پایان نامه: عالی
عنوان رساله/ پایان نامه:	
ارزیابی و مکان‌یابی فضای سبز شهری با تاکید بر اصول توسعه پایدار (نمونه موردی منطقه ۹ شهرداری مشهد)	
کلید واژه ها:	
توسعه پایدار، فضای سبز، مکان یابی، مشهد، GIS، منطقه ۹ شهرداری	
چکیده:	
<p>ایجاد پارک های شهری به عنوان مکان حضور اجتماعی مردم یکی از اهداف مهم مدیریت شهری امروز می باشد. حد مطلوب برای دسترسی به کاربری ها باعث می شود تا کاربری های محلی مانند پارک های محلی، جایگزین پارک های وسیع و منفرد شوند. در این تحقیق هدف اصلی شناسایی و تدوین معیارهای مکانیابی مناسب پارک های منطقه ۹ شهرداری مشهد در سه مقیاس همسایگی، ناحیه ای و محلی با تاکید بر اصول طراحی پایدار و اصول الگوی تخصیص کمینه فاصله می باشد و به دنبال آن اهداف دیگری مانند ارزیابی وضع موجود فضای سبز منطقه و بررسی و تحلیل کمبودها، تعیین سازگاری و عدم سازگاری کاربری فضای سبز با سایر کاربری های موجود و کم کردن و به حداقل رساندن فاصله تمام افراد منطقه ۹ جهت</p>	

برخورداری از پارک ها و فضای سبز مد نظر محقق قرار گرفته است. لذا با استفاده از روش و ابزار گردآوری اطلاعات مبتنی بر بنیادهای نظری اکتشافی به دو صورت اسنادی و میدانی، پس از بررسی کمبودها و تحلیل وضع موجود منطقه، ۱۰ معیار برای بررسی محدوده های مناسب جهت احداث پارک انتخاب شده است. تحقیق حاضر بصورت کمی و کیفی انجام شده است و با استفاده از نرم افزار GIS و مصاحبه های تخصصی با کارشناسان انجام گرفته است. در جهت ارزیابی تکمیلی و مشخص نمودن شاخص ها و معیارهای مهم در تعیین مکان پارک ها، مصاحبه های انجام گرفته با ۱۱ تن از کارشناسان که به روش گلوله برفی (Snowball Sampling) در سه بخش دانشگاه، شهرداری و سازمان پارک ها و فضای سبز نمونه برداری شدند و به روش آنالیز موضوعی (Theme Analysis) تحلیل شد. سپس با استفاده از نقشه های موجود در طرح های فرادستی جامع و تفصیلی و همچنین برداشت های میدانی به بررسی معیارها و تطبیق آنها با محدوده مطالعاتی پرداخته شده است. تکنیک مورد استفاده، سیستمهای فضایی پشتیبانی چند معیاره SDSS^۱ است و تجزیه و تحلیل اطلاعات و روی هم اندازی و تطبیق لایه های اطلاعاتی در محیط GIS صورت گرفته است. نتایج نشان می دهد که مهمترین معیار در مکان یابی پارکها نزدیکی به مراکز ثقل جمعیت می باشد. همچنین حدود ۱/۳۲ متر مربع کمبود سرانه فضای سبز در منطقه وجود دارد که با توجه به جمعیت منطقه، سطح مورد نیاز برای این کاربری بایستی معادل ۸۶/۴ هکتار باشد که براین اساس نیز ۵۲/۸ هکتار کمبود سطح در منطقه برای این کاربری وجود دارد.

امضا استاد راهنما

^۱ - Spatial Decision Support System

فهرست مطالب

شماره صفحه

۱	فصل اول : کلیات تحقیق
۲	مقدمه
۲	۱-۱- بیان مساله
۷	۲-۱- ضرورت و اهمیت مساله
۹	۳-۱- سوالات اساسی تحقیق
۹	۴-۱- فرضیات تحقیق
۱۰	۵-۱- پیشینه تحقیق
۱۲	۶-۱- روش تحقیق
۱۲	۱-۶-۱ محدوده مورد مطالعه
۱۳	۲-۶-۱ روشهای گردآوری اطلاعات، تعیین حجم نمونه و تجزیه و تحلیل داده ها
۱۴	۱-۶-۲-۱ جامعه آماری
۱۴	۲-۶-۲-۱ حجم نمونه
۱۵	۳-۶-۲-۱ روایی سوالات مصاحبه: (اعتبار)
۱۶	۷-۱- تعاریف واژگان تخصصی
۱۶	۸-۱- ساختار کلی پایان نامه و جمع بندی فصل
۱۸	فصل دوم : مبانی نظری و ادبیات تحقیق
۱۹	مقدمه
۱۹	۱-۲- تعاریف و اصطلاحات کلیدی
۱۹	۱-۱-۲- تعاریف فضای سبز
۲۱	۲-۱-۲- فضای سبز شهری
۲۲	۳-۱-۲- مفهوم واژه پارک
۲۳	۲-۲- مفاهیم مربوط به توسعه پایدار و ارتباط آن با فضاهای سبز اکولوژیک شهری
۲۳	۱-۲-۲- مفهوم توسعه
۲۵	۲-۲-۲- توسعه پایدار
۲۷	۳-۲-۲- اصول توسعه پایدار
۲۸	۴-۲-۲- فضای سبز پایدار شهری
۲۸	۵-۲-۲- شهر پایدار
۲۹	۶-۲-۲- رابطه فضای سبز با توسعه پایدار شهری
۳۲	۳-۲- هدف از ایجاد فضای سبز
۳۲	۱-۳-۲- معیارها
۳۳	۴-۲- اکوسیستی یا اکوپولیس (شهر پایدار)
۳۴	۱-۴-۲- مفاهیم اولیه

۳۵	۲-۴-۲- راه‌حل‌های پیشرفته اکوپولیس
۳۵	۲-۴-۳- قوانین بیوفیزیکی - در جهت کاهش ردپای اکولوژیکی
۳۶	۲-۵- طراحی اکولوژیکی پارک
۳۹	۲-۵-۱- اکولوژی منظر و مفهوم علمی - کاربردی آن
۴۰	۲-۶- تاریخچه فضای سبز
۴۰	۲-۶-۱- تاریخچه پیدایش فضای سبز در جهان
۴۱	۲-۶-۲- تاریخچه فضای سبز شهری در ایران
۴۷	۲-۷- نقش و اهمیت فضای سبز در زندگی شهری
۴۸	۲-۸- ضرورت فضای سبز
۴۸	۲-۹- آثار و پیامدهای فضاهای سبز از جنبه‌های مختلف
۴۸	۲-۹-۱- آثار و پیامدهای فضای سبز در ساخت کالبدی شهر
۴۹	۲-۹-۲- آثار و پیامدهای زیست محیطی فضای سبز
۴۹	۲-۹-۳- آثار و پیامدهای روانی و اجتماعی فضای سبز
۵۱	۲-۹-۴- آثار و پیامدهای فیزیکی و کالبدی فضای سبز
۵۱	۲-۹-۵- آثار و پیامدهای اقتصادی فضای سبز
۵۲	۲-۹-۶- اثرات جامعه‌شناختی ناشی از گسترش فضای سبز شهری بر شهروندان
۵۳	۲-۹-۷- اثرات فرهنگی ناشی از گسترش فضای سبز شهری بر شهروندان
۵۳	۲-۹-۸- آثار امنیتی ناشی از گسترش فضای سبز بر شهروندان
۵۵	۲-۱۰- نقش‌های عمده فضای سبز
۵۶	۲-۱۰-۱- نحوه تاثیرگذاری فضای سبز بر اقلیم شهری
۵۷	۲-۱۱- انواع فضاهای سبز
۵۸	۲-۱۲- انواع تقسیم‌بندیهای فضای سبز بر اساس شاخصهای مختلف
۵۸	۲-۱۲-۱- تقسیم‌بندی فضای سبز بر مبنای نوع مالکیت
۵۹	۲-۱۲-۲- تقسیم‌بندی فضای سبز بر مبنای شعاع عملکرد و نوع کارکرد
۶۲	۲-۱۲-۳- تقسیم‌بندی پارک‌ها بر حسب شکل، خصوصیات منطقه‌ای، اقلیمی، چگونگی عادات و سنن و نحوه استفاده
۶۴	۲-۱۳- بررسی جایگاه قانونی و ضوابط و مقررات مصوب شهرسازی در رابطه با فضاهای سبز شهری
۶۴	۲-۱۳-۱- ضوابط و مقررات مربوط به کاربری فضاهای سبز شهری
۶۶	۲-۱۳-۲- ضوابط و مقررات عام
۶۸	۲-۱۳-۳- ضوابط و مقررات خاص
۶۹	۲-۱۴- استانداردهای فضای سبز
۷۱	۲-۱۵- سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)
۷۱	۲-۱۵-۱- ویژگی‌های GIS
۷۲	۲-۱۵-۲- ورودی‌ها
۷۲	۲-۱۶- معیارهای مکانیابی فضای سبز شهری
۷۳	۲-۱۶-۱- طرح‌های بالادست

۷۴	۲-۱۶-۲- کاربری وضع موجود
۷۴	۲-۱۶-۳- جمعیت سرویس دهنده
۷۴	۲-۱۶-۴- دسترسی
۷۴	۲-۱۶-۵- مرکزیت (نزدیکی به مراکز خدماتی و فعالیتی، نزدیکی به پهنه های مسکونی)
۷۵	۲-۱۶-۶- نوع بافت خاک
۷۵	۲-۱۶-۷- مالکیت زمین
۷۵	۲-۱۶-۸- مساحت موردنیاز
۷۵	۲-۱۶-۹- شیب زمین
۷۵	۲-۱۶-۱۰- سازگاری
۷۵	۲-۱۷- چارچوب نظری اهمیت مولفه های تحقیق
۷۶	۲-۱۸- مدل مفهومی تحقیق
۷۸	۲-۱۹- جمع بندی فصل
۸۱	فصل سوم : شناخت وضع موجود (شهر مشهد و منطقه ۹ شهرداری)
۸۲	۳-۱- شناخت شهر مشهد
۸۲	۳-۱-۱- تاریخچه شهرمشهد ، دومین کلانشهر ایران
۸۳	۳-۱-۲- موقعیت و ویژگی های جغرافیایی شهر مشهد
۸۳	۳-۱-۳- گسترش و تکوین شهر مشهد
۸۸	۳-۱-۴- بررسی طرحهای بالا دست
۹۵	۳-۱-۵- امکان سمت توسعه مشهد
۹۶	۳-۲- شناخت اجمالی از پراکنش و ویژگیهای فضای سبز شهر مشهد
۹۶	۳-۲-۱- تاریخچه فضای سبز شهر مشهد
۹۷	۳-۲-۲- مدیریت فضای سبز شهر مشهد
۹۸	۳-۲-۳- خصوصیات کلی فضای سبز شهر مشهد
۹۸	۳-۲-۴- نحوه توزیع فضای سبز شهر مشهد به تفکیک مناطق شهرداری
۱۰۱	۳-۲-۵- محاسبه سرانه پارک و فضای سبز در مناطق شهرداری مشهد و مقایسه آن با سطح استاندارد
۱۰۴	۳-۳- شناخت منطقه نه شهرداری مشهد
۱۰۴	۳-۳-۱- معرفی منطقه مورد مطالعه و ارائه دلایل انتخاب آن
۱۰۵	۳-۳-۲- مطالعات جمعیتی
۱۱۰	۳-۳-۳- ویژگیهای اقتصادی منطقه
۱۱۳	۳-۳-۴- شناسایی و بررسی وضع موجود شبکه خیابانها
۱۱۵	۳-۳-۵- شناسایی کاربری های مهم و شاخص در سطح حوزه
۱۱۶	۳-۳-۶- مشخصات پارکهای منطقه ۹ شهر مشهد و دسته بندی آنها بر اساس شعاع عملکرد
۱۱۹	۳-۴- جمع بندی فصل سوم
۱۲۰	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل، ارائه یافته ها

۱۲۱	مقدمه
۱۲۱	۴-۱- معرفی محدوده مورد مطالعه
۱۲۲	۴-۲- بررسی وضع موجود پارک ها در منطقه ۹
۱۲۴	۴-۳- تعیین سطح و سطوح پارکهای منطقه
۱۲۵	۴-۴- یافته های تحقیق
۱۲۵	۴-۴-۱- انجام مصاحبه و تحلیل داده های کیفی مصاحبه جهت اولویت بندی معیارهای مکان یابی فضای سبز شهری منطقه ۹
۱۲۷	۴-۴-۲- بررسی وضع موجود پارک ها بر اساس مولفه های پیشنهادی ده گانه
۱۲۸	۴-۴-۳- ارزیابی شاخص های تاثیرگذار در مکان یابی مناسب فضای سبز در منطقه ۹ شهرداری مشهد
۱۴۳	۴-۴-۴- روی هم اندازی لایه های مطالعاتی
۱۴۵	۴-۵- جمع بندی فصل چهارم
۱۴۷	فصل پنجم : جمع بندی، نتیجه گیری و آزمون فرضیات
۱۴۸	مقدمه
۱۴۸	۵-۱- جمع بندی
۱۵۱	۵-۲- آزمون فرضیات
۱۵۱	۵-۲-۱- فرضیه اول
۱۵۲	۵-۲-۲- فرضیه دوم
۱۵۲	۵-۲-۳- فرضیه سوم
۱۵۳	۵-۲-۴- فرضیه چهارم
۱۵۴	۵-۲-۵- فرضیه پنجم
۱۵۵	۵-۳- بحث
۱۵۷	۵-۴- پیشنهادات
۱۵۸	۵-۵- محدودیت های تحقیق
۱۵۸	۵-۶- پیشنهاد برای محقق بعدی
۱۶۰	منابع و ماخذ
۱۶۴	ضمائم

فهرست جداول

۶	جدول ۱-۱- وضعیت فضای سبز منطقه نه شهرداری مشهد در سال ۱۳۹۰ (وسعت به مترمربع)
۳۹	جدول ۱-۲- اصول عمومی اکولوژی منظر
۷۶	جدول ۲-۲- چارچوب نظری تحقیق
۷۶	جدول ۳-۲- توضیحات مربوط به هر بعد از ابعاد ده گانه مدل مفهومی
۹۰	جدول ۱-۳- مساحت و درصد از کل کاربری های پیشنهادی طرح جامع مهران در افق طرح ۹۵
۹۲	جدول ۲-۳- مساحت و درصد از کل کاربری های پیشنهادی طرح تفصیلی خازنی
۹۳	جدول ۳-۳- مساحت و درصد از کل کاربری های پیشنهادی طرح تفصیلی جنوب بزرگراه آسیایی
۹۹	جدول ۴-۳- توزیع فضای سبز شهری مشهد به تفکیک مناطق تا سال ۱۳۹۰
۱۰۱	جدول ۵-۳- تعداد و مساحت کل پارکهای شهری مناطق شهرداری مشهد (۱۳۹۰)
۱۰۲	جدول ۶-۳- مساحت انواع فضای سبز شهری در مناطق سیزده گانه شهرداری مشهد
۱۰۳	جدول ۷-۳- مساحت انواع پارکهای شهری مناطق شهرداری
۱۰۳	جدول ۸-۳- سرانه واقعی فضای سبز و پارک ها در سطح مناطق سیزده گانه مشهد
۱۰۷	جدول ۹-۳- ترکیب جنسی جمعیت در منطقه ۹ سال ۷۵-۸۵
۱۰۷	جدول ۱۰-۳- ترکیب سنی جمعیت منطقه نه ۸۵ سال
۱۰۸	جدول ۱۱-۳- وضعیت خانوار منطقه نه شهرداری مشهد - ۱۳۸۵
۱۰۹	جدول ۱۲-۳- وضعیت سواد منطقه ۹ در سالهای ۱۳۸۵-۱۳۷۵
۱۱۷	جدول ۱۳-۳- مشخصات پارکهای شهری منطقه ۹ شهرداری مشهد
۱۲۲	جدول ۱-۴- وضعیت فضای سبز منطقه نه شهرداری مشهد در سال ۱۳۹۰ (وسعت به مترمربع)
۱۲۳	جدول ۲-۴- وضعیت پارکهای منطقه نه شهر مشهد در مقایسه با شهر مشهد ۱۳۹۰
۱۲۴	جدول ۳-۴- وضعیت پارکهای منطقه نه به تفکیک نواحی
۱۲۵	جدول ۴-۴- مشخصات مصاحبه شوندگان
۱۳۰	جدول ۵-۴- وضعیت شاخص های مختلف پارکها در منطقه نه
۱۳۱	جدول ۶-۴- جمعیت تحت پوشش انواع پارک در سطح نواحی براساس تحلیل شبکه در GIS
۱۳۴	جدول ۷-۴- وضعیت معابر منطقه ۹
۱۳۶	جدول ۸-۴- فاصله دسترسی به پارک در هر یک از نواحی
۱۴۳	جدول ۹-۴- شاخصهای مختلف توزیع پارک به لحاظ سطح در هر یک از نواحی
۱۴۴	جدول ۱۰-۴- تعیین سطح موجود در شعاع عملکرد شاخص های مورد بررسی

فهرست نقشه ها

۱۳	نقشه ۱-۱ - موقعیت منطقه ۹ در شهر مشهد
۸۴	نقشه ۱-۳ - توسعه تاریخی شهر مشهد در سال ۱۲۵۲
۸۴	نقشه ۲-۳ - بالا خیابان
۸۵	نقشه ۳-۳ - توسعه شهر در سال ۱۳۲۵
۸۶	نقشه ۴-۳ - توسعه شهر در سال ۱۳۳۵
۸۷	نقشه ۵-۳ - توسعه شهر در سال ۱۳۴۵
۸۷	نقشه ۶-۳ - توسعه شهر مشهد پس از سال ۱۳۴۵
۸۸	نقشه ۷-۳ - رشد و توسعه شهر مشهد از ۱۳۰۰ تا ۱۳۸۵
۸۹	نقشه ۸-۳ - منطقه بندی پیشنهادی طرح جامع مهران
۸۹	نقشه ۹-۳ - ناحیه بندی پیشنهادی طرح جامع مهران
۹۱	نقشه ۱۰-۳ - کاربری پیشنهادی طرح جامع مهران
۹۱	نقشه ۱۱-۳ - ناحیه بندی پیشنهادی طرح تفصیلی خازنی
۹۲	نقشه ۱۲-۳ - کاربری پیشنهادی طرح تفصیلی خازنی
۹۳	نقشه ۱۳-۳ - ناحیه بندی پیشنهادی طرح تفصیلی جنوب بزرگراه آسیایی
۹۴	نقشه ۱۴-۳ - کاربری پیشنهادی طرح تفصیلی جنوب بزرگراه آسیایی
۹۵	نقشه ۱۵-۳ - محدوده مطالعاتی طرح جامع احیا و ساماندهی اراضی جنوب مشرف به مشهد
۹۵	نقشه ۱۶-۳ - امکان توسعه فیزیکی مشهد
۹۹	نقشه ۱۷-۳ - توزیع فضای سبز شهر مشهد به تفکیک مناطق شهرداری
۱۲۲	نقشه ۱-۴ - موقعیت منطقه ۹ در شهر مشهد
۱۲۳	نقشه ۲-۴ - موقعیت پارکها در منطقه نه شهرداری مشهد
۱۲۸	نقشه ۳-۴ - سازگاری کاربری های مختلف در کنار هم
۱۲۹	نقشه ۴-۴ - تراکم جمعیت در منطقه ۹
۱۳۰	نقشه ۵-۴ - تحلیل فاصله از مراکز ثقل جمعیتی منطقه ۹
۱۳۲	نقشه ۶-۴ - تحلیل فاصله از مراکز آموزشی منطقه ۹
۱۳۳	نقشه ۷-۴ - تحلیل فاصله از مراکز فرهنگی منطقه ۹
۱۳۴	نقشه ۸-۴ - وضعیت معابر منطقه ۹
۱۳۵	نقشه ۹-۴ - تحلیل فاصله از معابر منطقه ۹
۱۳۶	نقشه ۱۰-۴ - تحلیل فاصله از پارک های منطقه ۹
۱۳۷	نقشه ۱۱-۴ - طرح تفصیلی در منطقه ۹
۱۳۸	نقشه ۱۲-۴ - وضعیت اراضی بایر در منطقه ۹
۱۴۱	نقشه ۱۳-۴ - وضعیت مالکیت اراضی در منطقه ۹

۱۴۳	نقشه ۳-۱۴- وضعیت شیب زمین در منطقه ۹
۱۴۴	نقشه ۴-۱۵- سطوح تحت پوشش انواع پارکها و تراکم جمعیت
۱۴۵	نقشه ۴-۱۶- محدوده های دارای اولویت جهت احداث پارک در منطقه ۹
۱۵۳	نقشه ۵-۱- سازگاری کاربری های مختلف در کنار هم
۱۵۴	نقشه ۵-۲- سطوح تحت پوشش انواع پارکها و تراکم جمعیت
۱۵۵	نقشه ۵-۳- محدوده های دارای اولویت جهت احداث پارک در منطقه ۹

فهرست تصاویر

شماره صفحه

۱۷	تصویر ۱-۱- ساختار کلی پایان نامه و جمع بندی فصل
۲۵	تصویر ۲-۱- انواع پایداری برای تامین آسایش و رفاه پایدار
۴۰	تصویر ۲-۲- نمونه ای از پارترهای فرانسوی
۴۳	تصویر ۲-۳- باغ فین کاشان
۴۵	تصویر ۲-۴- باغ ایرانی
۴۷	تصویر ۲-۵- باغ فین کاشان و چهلستون اصفهان به عنوان نمونه از چهارباغ های ایرانی
۷۲	تصویر ۲-۶- موقعیت سیستم اطلاعات جغرافیایی را در ارتباط با سایر سیستم ها
۱۱۴	تصویر ۳-۱- خیابان پیروزی
۱۱۵	تصویر ۳-۲- بلوار وکیل آباد
۱۱۵	تصویر ۳-۳- ایستگاه حمل و نقل همگانی در جداره بلوار وکیل آباد

فهرست نمودارها

شماره صفحه

۳۸	نمودار ۱-۲- الگوهای تفکر برنامه ریزی و طراحی پارک اکولوژیک
۵۷	نمودار ۲-۲- انواع فضای سبز
۷۸	نمودار ۳-۲- مدل مفهومی تحقیق
۱۰۰	نمودار ۱-۳- تعداد پارکها و بوستانهای مناطق سیزده گانه شهرداری مشهد در سال ۱۳۹۰
۱۰۰	نمودار ۲-۳- درصد برخورداری هر یک از مناطق شهرداری از کل فضای سبز شهر مشهد
۱۰۶	نمودار ۳-۳- مقایسه نرخ رشد منطقه ۹ و شهر مشهد
۱۰۸	نمودار ۴-۳- مقایسه ترکیب سنی جمعیت منطقه نه و شهر مشهد در سال ۸۵
۱۰۹	نمودار ۵-۳- مقایسه نسبت باسوادی منطقه ۹ در سالهای ۷۵ و ۸۵
۱۱۰	نمودار ۶-۳- درصد شاغلین و بیکاران شهر مشهد به تفکیک مناطق شهری
۱۱۱	نمودار ۷-۳- میزان درآمد و جمعیت مناطق شهرداری مشهد در سال ۱۳۸۹ (درصد)
۱۱۱	نمودار ۸-۳- وضعیت سرانه درآمد منطقه ۹ در مقایسه با سایر مناطق شهر مشهد ۱۳۸۹
۱۱۳	نمودار ۹-۳- مقایسه وضعیت اشتغال منطقه ۹ و مشهد در سال ۸۵
۱۱۸	نمودار ۱۰-۳- درصد اشتغال انواع پارکهای شهری در منطقه نه شهرداری مشهد
۱۲۴	نمودار ۱-۴- درصد وسعت پارکهای شهر مشهد به تفکیک منطقه ۱۳۹۰

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

شهرنشینی و توسعه شهری از پدیده های ویژه دوران معاصر است. چنانکه قرن گذشته را قرن انقلاب صنعتی و قرن حاضر را قرن انقلاب شهری می نامند. رشد سریع شهری در کشورهای رو به توسعه مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی فراوانی پدید آورده است، که از آن جمله اند: افزایش فقر در شهرها، دسترسی ناکافی به مسکن و خدمات اصلی شهری، بیگانگی شهروندان از هم، ایجاد زاغه ها و مسکن غیررسمی، افزایش آلودگی و کاهش فضای سبز در شهرها و نظایر اینها.

با افزایش جمعیت و توسعه و گسترش شهرنشینی، انسانها به تدریج از طبیعت دور شده اند و تراکم بیش از حد جمعیت و دخالت در محیط طبیعی و ایجاد محیط های انسان ساخت، نیازهای زیست محیطی جسمی و روحی انسان را بیشتر بروز داده است. برای رفع این نیازها انسان شهرنشین اقدام به ایجاد بافتها و فضای سبز نموده که بخشی از سیمای شهر را تشکیل می دهد و به عنوان یکی از پدیده های واقعی، از نخستین مقوله هایی است که انسان با آن همواره در تماس بوده است و خواهد بود. این مقوله دارای ابعاد زیست محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است و گستردگی ابعاد این امر پژوهش دقیق همه جانبه را موجب گردیده است. با توجه به موارد ذکر شده، تمرکز پژوهش حاضر بر روی ارزیابی و مکانیابی فضای سبز شهری با تاکید بر اصول توسعه پایدار در نمونه موردی منطقه ۹ شهرداری مشهد می باشد.

۱-۱- بیان مساله

شهر سیستم زنده و پویایی است که پارکها و فضاهای سبز جزئی از آن هستند و به جهت نقش مؤثر آنها در کاهش تراکم شهری، ایجاد مسیرهای هدایتی، تکمیل و بهبود کارکرد تأسیسات آموزشی، فرهنگی، مسکونی و ذخیره زمین برای گسترش آینده شهر با ارزش هستند (کریم زادگان، ۱۳۸۲). گسترش دامنه تمدن و حاکمیت صنعت بر اساس تکنولوژی جدید و گرایش بسوی زندگی ماشینی همگام با اثرات تخریبی و تباهی منابع طبیعی و پوشش گیاهی، تبدیل اراضی مزروعی و کشاورزی و باغات به تشکیلات ساختمانی، همراه با افزایش رشد بی رویه جمعیت و آلودگی محیط زیست و کمبود فضای سبز نه تنها تعادل سیستم اکولوژیکی و توازن بهزیستی را برهم زده است، بلکه علاوه بر خسارات و صدمات وارده از فرسایش بر طبیعت سبب تحمیل شرایط دشوارتری در تنگنای فضای زندگی بر انسان و اثرات روانی ناشی از مقابله با مشکلات آن آدمی را تندخو، عصبانی و تا حدودی بد رفتار نموده است؛ علاوه بر آن گسترش غیر قابل کنترل شهر، افزایش غیرمنطقی قیمت زمین و آلودگی هوا و خاک نیز، فضای سبز موجود را

تهدید می نماید و این در حالی است که نیاز شهروندان به فضاهای سبز عمومی به دلیل توسعه عمودی شهر و حذف عنصر حیاط از واحد های مسکونی افزایش یافته است، همچنین سیاست های شهرداری در نگاه توسعه عمودی بدون برنامه ریزی و زمینه سازی و عدم تحقق پذیری فضای سبز در نظر گرفته شده در طرح های شهری از ابعاد دیگر نیاز به فضای سبز است و از این رو مهمترین مسئله در برنامه ریزی فضای سبز نحوه مکان یابی اراضی شهری جهت احداث پارک ها و فضاهای سبز جدید می باشد.

از دیدگاه محیط زیست، فضای سبز شهری تشکیل دهنده بخش جاندار ساخت کالبدی شهر است. پس هرگاه ضرورت وجود فضای سبز شهری در شهرهایی که مایلند فرهنگ و توسعه یافتگی را در خود پرورش داده و توسعه یافته شوند و از ظاهر و نما گذشته و به عمق برسند و به درستی ادراک شوند، منطق طراحی چنین حکم می کند که میان بخش بیجان و جاندار ساخت کالبدی نوعی تعادل برقرار باشد (Pearce, et al., ۱۹۸۹). مشخصه متمایز برنامه ریزی و طراحی شهری در هزاره سوم میلادی، برنامه ریزی بر مبنای همگامی با طبیعت و رعایت اصول توسعه پایدار در کلیه فعالیت های مربوط به مسایل شهری است. بنابراین یکی از نمادهای توسعه شهری پایدار می تواند احداث ساختمان ها و پارک های شهری منطبق با شاخص های اکولوژیکی باشد که در آن تا حد ممکن معیارها و ضوابط توسعه پایدار رعایت شده است. رعایت اصول توسعه پایدار، باعث صرفه جویی در تولید و کاهش مواد زاید شهری، استفاده مجدد و بازیافت آنها، صرفه جویی در مصرف انرژی، بهره گیری از مصالح محلی در احداث پارک ها، اولویت الگوهای حمل و نقل عمومی، پیاده و دوچرخه در برنامه ریزی، بهره گیری از انرژی خورشیدی در طراحی، بازیافت فاضلاب پارک ها، کاهش آلودگی های مختلف زیست محیطی، تنوع زیستی، برجسته کردن هویت فرهنگی محلی و آرامش زیست محیطی بهره وران از پارک خواهد شد. به طوری که بسیاری از کشورها از جمله سنگاپور، چین، امریکا، آلمان، انگلستان و کره جنوبی این نوع برنامه ریزی را در صدر سیاست گذاری های خود قرار داده اند (رهنما و همکاران، ۱۳۸۸). کشورهایی که ابتدا با مطرح کردن شعار توسعه پایدار و سپس با تشکیل جنبش ها و نهضت های مختلفی با نام نهضت سبز و اکولوژیک گام های اولیه را در این زمینه برداشتند و در تلاشند تا توسعه خود را به اصول پایداری نزدیک سازند (Wong, et al., ۲۰۱۱).

در توضیح این نوع سیاست گذاری ها بایستی به اکوسیستی ها اشاره ای کرد. اکوسیستی یا شهر اکولوژیکی پایدار برای اولین بار توسط ریچارد رجیستر در سال ۱۹۸۷ در کتابش به نام ساخت شهرها برای آینده ای سالم بیان شد. اکوسیستی شهری است که با توجه به تأثیرات محیطی برای به حداقل رساندن انرژی مورد نیاز، آب و غذا، گرمای اتلاف شده، آلودگی هوا و آب، دی اکسید کربن و متان طراحی شده باشد (Register, ۱۹۸۷). شهر اکولوژی یا شهر

پایدار شهری است که فرایندهای استفاده مجدد از منابع، بازیافت، کاهش مصرف و بازتولید در مدیریت و برنامه ریزی بخش‌های مختلف آن لحاظ شود که هدف از اجرای این فرایندها رسیدن به توسعه پایدار زیست محیطی در محیط شهری است (Wong, et al., ۲۰۱۱). اکوسیستی می‌باید بسیاری از خصوصیات لازمه پایداری را دارا باشد کیفیت زندگی در مرکز تمامی تعاریف متعدد شهر پایدار قرار دارد، جوانبی از قبیل « سرانه فضای سبز در پارک‌های عمومی و مناطق تفریحی» اغلب به عنوان عوامل مهمی در قابل زیست کردن شهرها و مطبوعیت و جذابیت بخشی برای شهروندان، خاطر نشان می‌گردند، طبیعت شهری مثل پارک‌ها، به عنوان فراهم کننده خدمات اجتماعی لازمه کیفیت زندگی بشر بوده و جزء کلیدی توسعه پایدار است (Bugliarello, ۲۰۰۶). ایجاد شهرهای اکولوژیکی مورد توجه برنامه ریزان بسیاری از کشورهای جهان قرار گرفته است. کشورهایی مانند امریکا، چین از آن جمله‌اند و اقدامات وسیعی در این زمینه انجام داده‌اند. به عنوان مثال کشور چین برای ایجاد شهرهای اکولوژیکی در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی به منظور توسعه اقتصادی، حفاظت زیست محیطی و پیشرفت اجتماعی اقدامات گسترده‌ای انجام داده است و ابتکار اکوسیستی چین در سال ۱۹۹۶ توسط اداره حفاظت محیط زیست راه اندازی شد (عباس زاده و حسینی، ۱۳۹۰) و شهر "شن زن" اکولوژیکی طراحی شد که هدف این شهر افزایش نسبت سبزی شهر تا ۵۱/۱٪ با سرانه فضای سبز ۱۶/۰۱ مترمربع تا سال ۲۰۱۰ بوده که بالاترین سرانه در بین دیگر شهرهای چین است. این شهر با ۲۱۸ پارک و ۵۰۰۰ هکتار جنگل اکولوژیکی پیشگام وسعت و کیفیت سربسزی در مقایسه با سایر شهرها بوده و لقب "باغ شهر" را بخود گرفته است (Wong, et al., ۲۰۱۱).

بنابراین با توجه به اقدامات کشورهای پیشرفته در خصوص شهرهای اکولوژیکی و با توجه به عدم رضایت از وضع موجود در طراحی فضاهای سبز شهری به عنوان بخش مهمی از شهر باید به فکر ایجاد فضاهای سبزی بود که از کارایی اکولوژیک بالا و بویژه آثار بیوکلیماتیک چشمگیر برخوردار باشند. شهرهای امروز نه به باغچه و سطوح چمن، که به فضاهای موازنه اکولوژیک چند منظوره نیازمندند. یعنی فضاهای سبزی که در عین تاثیر گذاری بر موازنه اکولوژیک در محیط شهری، به عنوان فضاهای گذران اوقات فراغت مورد استفاده قرار گیرند (بهرام سلطانی، ۱۳۸۷). همچنین پارک‌ها به عنوان فضای سبز عمومی شهری بسیاری از نیازهای ویژه انسانی را که پدیده شهرنشینی به میزان وسیعی محدود کرده است، جبران می‌کنند و به عنوان عنصر اصلی و اساسی شکل دهنده سیمای شهرها، کانون‌های حیات شهرها بوده و شاخص و سمبل سلامت و بهداشت محیط به شمار می‌آیند (رزاقیان، ۱۳۹۱، ۱۵۸). مهمترین فضاهای سبز که مورد استفاده شهرنشینان قرار می‌گیرند پارک‌ها هستند. پارک‌ها با توجه به شعاع عملکرد و نوع کاربرد آن به پارک‌های بین‌المللی، ملی، جنگلی، تجاری، گیاهشناسی، صنعتی، تفریحی، ورزشی و شهری تقسیم

می‌شود (سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، ۱۳۸۰). که با توجه به موضوع این تحقیق که بر فضاهای سبز شهری متمرکز است، پارک‌های شهری در سه مقیاس همسایگی، محلی و ناحیه ای مورد بحث قرار می‌گیرد. در کشور ما ایجاد فضاهای سبز توسط شهرداری ها صورت می‌پذیرد و از آنجایی که منابع مالی شهرداری ها محدود می‌باشد و احداث فضاهای سبز برای شهرداری ها تنها هزینه انگاشته شده است، استقبال چندانی در خصوص تملک و احداث فضاهای سبز از سوی شهرداری نشان داده نشده است؛ بنابراین چنانچه بتوانیم ایجاد فضای سبز را به عنوان یک منبع درآمدزا و نه یک کاربری صرفاً هزینه ای تلقی نماییم و توجهات قابل قبولی در این زمینه ارائه نماییم، تحقق پذیری طرح را دو چندان خواهیم کرد.

توزیع مکانی فضای سبز باید به گونه ای باشد که دستیابی به آن به آسانی صورت گیرد. مکان یابی نادرست فضاهای سبز شهری در نهایت منجر به ایجاد ناهنجاری هایی از جمله استفاده کم کاربران از فضای سبز ایجاد شده، ایجاد محدودیت در ارائه طرح معماری مناسب، ایجاد محدودیت در انتخاب و چیدمان گیاهی مناسب، آشفتگی در سیمای شهری، مشکلات مربوط به آبیاری و اصلاح خاک، عدم تعاملات اجتماعی مناسب، مشکلات مدیریت و نگهداری، کاهش امنیت روانی و اجتماعی و غیره شده است (رحمانی، ۱۳۸۲، ۱۷). متأسفانه به دلیل برخی عوامل، ایجاد و توسعه فضای سبز شهری همواره با مشکلات و کمبودهایی مواجه بوده است که برخی از عوامل به ضوابط و قوانین شهری و عدم تعیین سرانه های فضای سبز استاندارد مربوط می‌شود که منجر به ارائه آمارهایی از ۷ مترمربع سرانه فضای سبز از سوی بعضی ارگان ها تا ۵۰ متر مربع سرانه فضای سبز از سوی ارگان های دیگر شده که باعث اعمال سلیق قائم به فرد در برنامه ریزی های شهری می‌گردد (محمدی، ۱۳۸۵، ۱۶).

اما سوالی که مطرح است این است که پارک ها و فضای سبز در چه مکانی بایستی بنا شوند و در حقیقت چه مکانی برای ساخت پارک مناسب است و در انتخاب مکان چه معیارهایی مهم می‌باشد. لذا نحوه مکان یابی اینگونه کاربری ها از اهمیت خاصی برای آینده شهرها برخوردار است.

بر اساس آمارنامه سال ۱۳۹۰، مشهد به ۱۳ منطقه شهرداری تقسیم شده است. مساحت تحت پوشش شهر مشهد ۲۵۶۷۵۶ هکتار و مساحت اختصاص یافته به منطقه ۹ برابر ۳۴۹۸ هکتار می‌باشد که تقریباً معادل ۱۵.۷۷ درصد از مساحت شهر مشهد را به خود اختصاص داده است. منطقه ۹ با جمعیت ۳۲۹۷۶۰ نفر، ۱۱.۷ درصد از جمعیت شهر مشهد را شامل می‌شود. بر اساس آمار ۱۳۹۰ مجموع وسعت فضای سبز منطقه بالغ بر ۱۳۹۱۱۲۱۱ مترمربع بوده که البته ۱۱۹۲۰۰۰۰ مترمربع آن را کمربند سبز شهر مشهد تشکیل می‌دهد و لذا میزان ۱۰۵۷۴۰۲ مترمربع آن به پارک ها